

Näkökulmia yhteisöjen vastuuseen, valtaan ja resursseihin

Sanotaan, että timantit ovat naisen parhaita ystäviä, mutta perheelliselle naiselle timanttia on kunnollinen päivähoitojärjestelmä. Kun kuopuksemme syntyi yksitoista vuotta sitten, suuri huoleni oli, menettäisikö neljä ja puolivuotias tyttäremme kunnallisen päivähoitopaikkansa. Näin ei onneksi käynyt, kiitos hoitopaikan varmistaneen jatko-opinto-oikeuteni ja joustavan päivähoitohenkilöstön. Lasten subjektiivista päivähoito-oikeutta ei tuolloin vielä ollut. Kokeukseni oli, että isomman lapsen etu oli päästä puolipäivähoidossa osallistumaan lapsiryhmän toimintaan. Itse saatoin keskittyä hoitopäivinä pienempään lapseemme ja tutkimustyöhön. Sekä äiti että lapset voivat hyvin.

Katja Revon artikkeli tässä numerossa kertoo korutonta kieltä perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmista niin uraperheissä kuin epäsäännöllistä työaikaa tekevissä kotitalouksissakin. Haastateltujen perheenäitien kuvauksissa kahden palkansaajan perheiden arki joutuu usein taipumaan työelämän vaatimusten ja epävarmuuksien edessä pienten lasten ja perheen kustannuksella. Tällöin takuuvarmasti toimivat päivähoitojärjestelyt muodostavat perheiden arjesta selviytymisen kannalta tärkeän tukirakenteen.

Viime aikaisessa lasten päivähoito-oikeutta koskevassa julkisessa keskustelussa on tuntunut usein hämärtyvän se, että kyse on nimenomaan lapsen subjektiivisesta oikeudesta päivähoitoon, ei vanhempien. Liian usein moralisoivassa päätöksessä unohdetaan perheiden tosiasialliset tilanteet: sukulaiset asuvat kaukana, tukiverkostoja ei ole lähellä. Vanhemmilla on yleensä kyky arvioida, missä laajuudessa he päivähoito-oikeuttaan käyttävät. Ja silloinkin, kun tuo arviointikyky näyttää jostain syystä heikentyneen, tulisi perehtyä asioiden taustoihin eikä syyllistää tuen tarvitsijoita palvelun käyttämisestä.

Samaan aikaan kun työelämän vaatimukset ovat kasvaneet ja naisten työsäkäynti on yleistynyt, ovat myös vaatimukset lähiyhteisöjen vastuusta hoivan tarjoajina paradoksaalisesti voimistuneet. Diskurssin muutos ei ole kuitenkaan näkynyt hoivan taloudellisissa resursseissa. Esimerkkinä hoivavastuun lähes vastikkeettomasta siirtämisestä julkiselta palvelujärjestelmältä ”neljännelle sektorille” käy omaishoidon tuki.

Vanhuksia, vammaisia tai pitkäaikaissairaita hoitaa Suomessa kotona arviolta

yli 300 000 omaishoitajaa, mutta lakisääteistä omaishoidon tukea saa heistä vain noin 27 000 henkilöä. Omaishoidontuki on harkinnanvarainen etuus, ja sitä myönnetään kuntien talousarvioissa annetun määrärahan puitteissa. Monissa kunnissa omaishoidon tukea voidaan myöntää vain niille hakijoille, joiden hoito on erittäin vaativaa ja/tai sitovaa.

Suuri osa tukeen oikeutetuista ja kriteerit täyttävistä hakijoista jää tuen ulkopuolelle riittämättömän taloudellisen resursoinnin vuoksi. Vallitsevista arvoista kertoo paljon se, että ympärivuorokautista vastuuta kantavat omaishoitajat ovat nykyisellään oikeutettuja vain kahteen vapaapäivään kuukaudessa. Uusi lainsäädäntö lupaa oikeuden laajentumista neljään päivään, mutta ”kuoppakorotus” on mitätön verrattuna työssäkäyvien kahteen viikoittaiseen vapaapäivään. Tämäkin omaishoitajien oikeus on kuitenkin vain paperilla, sillä käytännössä suuri osa lakisääteisistä vapaista jää kokonaan käyttämättä, koska kunnilla ei ole tarjolla soveltuvaa hoitopaikkaa tai lomittajaa kotiin.

Oman lisämakunsa hoivasoppaan on tuonut Raha-automaattiyhdistyksen soveltama kilpailu- ja hankintalainsäädännön tiukka tulkinta järjestöjen tarjoamasta omaishoidon lomittajatoiminnasta ja tilapäishoidon tuesta kilpailua vääristävänä riskitekijänä. Pekka Kosonen viittaa puheenvuorossaan pulmiin, joita EU:n perustuslain linjaukset voivat tuoda mukanaan julkisten palvelujen kilpailuttamiseen pohjoismaisessa hyvinvointijärjestelmässä.

Kolmas sektori on runsaan kymmenen vuoden aikana pilotoinut innovatiivisia toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä. Miten niiden käy, kun julkisia palveluja yhä enemmän kilpailutetaan ja kansainväliset siivous- ja kiinteistöhoitofirmat pyrkivät valtaamaan hoivapalvelumarkkinoita? Järjestötoimijat ovat huolissaan myös verohallinnon pyrkimyksistä ryhtyä verottamaan yhdistysten tekemää työtä. Yleishyödyllisten yhdistysten ja kansalaisjärjestön käsitteet tarvitsevat lain turvaa. Hoiva on ehtyvä voimavara, joka vaatisi yhteiskunnan erityistä suojelua ja hoivan erityispiirteiden tunnistamista osana palveluketjuja.

Sain joku aika sitten postia Skotlannista Iain Fergusonilta, joka on kollegoidensa kanssa laatinut oikeudenmukaisuutta sosiaalityössä peräänkuuluttavan manifestin (www.liverpool.ac.uk/sspsw/manifesto). Manifestin laatijat puhuvat 30 vuotta kestäneestä ”sosiaalityön kriisistä”, jolle olisi nyt pantava piste. Monet alalle hakeutuvat kuvittelevat edistävänsä tulevassa työssään sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhteiskunnallista muutosta. Mutta asiakastyön arki on jotain aivan muuta. Managerialistiset trendit näyttäytyvät palvelurakenteen hajomisena, resurssivajeena, lisääntyneenä byrokratiana ja työtaakan kasvuna. Tämä on omiaan lisäämään työntekijäportaan etäisyyttä niin asiakkaisiin kuin esimiesjohtoonkin. Siinä missä johdon huolena ovat budjettiraamit, luonnehtii asiakastyön suhteita pikemminkin kontrollointi ja valvonta kuin hoiva.

Lähtökohtaisesti sosiaalityössä pyritään ymmärtämään ”julkisten kysymysten” ja ”yksityisten huolten” välinen yhteys ja vaikuttamaan molempiin. Tämä aika haastaa sosiaalityön ja sosiaalityön tutkimuksen vaikuttamaan ja ottamaan kantaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden kysymyksiin. Manifesti peräänkuuluttaa vaihtoehtoista sosiaalipoliittista agenda ja eettistä

uraa sosiaalityöhön: uraa, joka perustuu asiakkaiden vaikeiden elämäntilanteiden ymmärtämiseen ja kumppanuuteen heidän kanssaan sekä uudenlaisen tietoperustan ja toimintapolitiikan kehittämiseen.

Brittikollegojen kanssa samoilla linjoilla tuntuvat olevan myös Sirpa Kuusisto-Niemi ja Aino Kääriäinen, jotka vaativat puheenvuorossaan hiljaisen tiedon näkyväksi tekemistä. Hiljainen tieto ei saisi olla ”excuse”, jonka taakse sosiaalityössä piiloudutaan vaikeilta kysymyksiltä ja yhteiskuntapoliittisilta haasteilta. ”Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijän pitää tiedostaa oman tietämisensä ja toimintansa mahdollisuudet, hänen on ymmärrettävä myös se yhteiskunnallinen ulottuvuus, jossa sekä asiakas että hän itse elävät”, summaavat kirjoittajat. Tieto ja tiedontuotanto ovat myös yhteispohjoismaisen Forsa 2006 -konferenssin ja sen yhteydessä järjestettävien Sosiaalityön tutkimuksen päivien (9.-11.2.2006) teemana: *Socialt arbete i informationseran – polariseringar och nya paradigmer i kunskapsproduktionen* (www.forsa2006.fi).

Viime vuosina rakenteellinen ulottuvuus on jäänyt liian vähälle huomiolle sosiaalityössä. Aikoinaan ”hyvinvointivaltiollista hardwarea” (Karisto 1997) sosiaalityön menetelmänä lähestynyt yhdyskuntatyö pyrki vaikuttamaan ihmisten ongelmien ja paikallisten rakenteiden välisiin suhteisiin. Nyt se on nimikkeenäkin lähestulkoon kadonnut suomalaisen sosiaalityön kartalta. Kun kunnallisella sosiaalityöllä on varaa keskittyä vain ydintoimintoihinsa, lähelle kansalaisyhteiskuntaa sijoittuva työ on ulkoistettu muille toimijoille, usein vailla kokonaisvaltaista suunnittelua ja koordinoitua. Rakenteelliselle otteelle ja yhteisölliselle sosiaalityölle on paitsi vahva ammatillinen myös tutkimuksellinen tarve. Kuitenkin sosiaalityön tutkimuksen painopistealueita määritettäessä yhteisöllinen näkökulma tahtoo jäädä vahvempien ja vakiintuneempien varjoon.

Ajan hengen mukaisesti pidimme alkusyksystä Sosiaalityön tutkimuksen seuran strategiapäivän, jossa pohdimme tehtäväämme, toimintatapojamme ja visioitamme. Ei ole yllätys, että profiilimme on lähes identtinen ”veljespuolueen”, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen kanssa (ks. Kainulainen, Janus 2/2005, 115). Mekin haluamme edistää alan tutkimusta, vuoropuhelua ja vaikuttamista. Seuran erityisyys ja haaste on kuitenkin jatkuvassa vuoropuhelussa käytännön sosiaalityön kanssa. Pohdimme: Millaista tutkimusta sosiaalityössä tehdään tulevaisuudessa? Kenen mandaatilla toimimme? Millaisissa asioissa voisimme olla aloitteentekijöinä? Palaamme strategiaan painopistealueisiin, kriittisiin menestystekijöihin ja visioihin tammikuussa pidettävässä seuraavassa kehittämispäivässä.

Seuraavien vuosikirjojemme teemat *Lapset ja sosiaalityö* (toim. Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen) ja *Vanhukset ja sosiaalityö* (toim. Marjaana Seppänen, Teppo Kröger ja Antti Karisto) liittyvät läheisesti myös tämän kirjoituksen alussa kuvaamaani hoivan teemaan.

Levollista joulun aikaa Januksen lukijoille!

Irene Roivainen, Sosiaalityön tutkimuksen seuran puheenjohtaja